

Doc. dr. Lara Godec Soršak

SLOVENSKI JEZIK 2

P 2: BESEDILO IN OBLIKOVNA STRAN BESEDE

BESEDILO

- Ko govorimo ali pišemo, sporočamo drugim svojo vednost o čem, svojo presojo česa, svoje hotenje po čem ipd.
- Vse to izrekamo z **besedami**, ki jih po določenih pravilih skladamo v **poved**, povedi nato skladamo v **zveze povedi** in iz teh nastane **besedilo**.

1. KAJ JE BESEDILO?

- Besedilo

= izdelek _____ z _____ jezikom

= _____ sporočilo

- Besedilo je tisto besedno sporočilo, ki je:

- _____,
- _____,
- _____.

→ Smiselnost, sovisnost in zaokroženost so t. i. _____.

2. KATERE PODATKE VSEBUJE BESEDILO?

- *Potni list, prosim.*

o sporočevalčevem

_____/S katerim
namenom?

o _____ in

O čem in kaj?

o _____ nastanka

o _____

Kdo, komu, kdaj, kje?

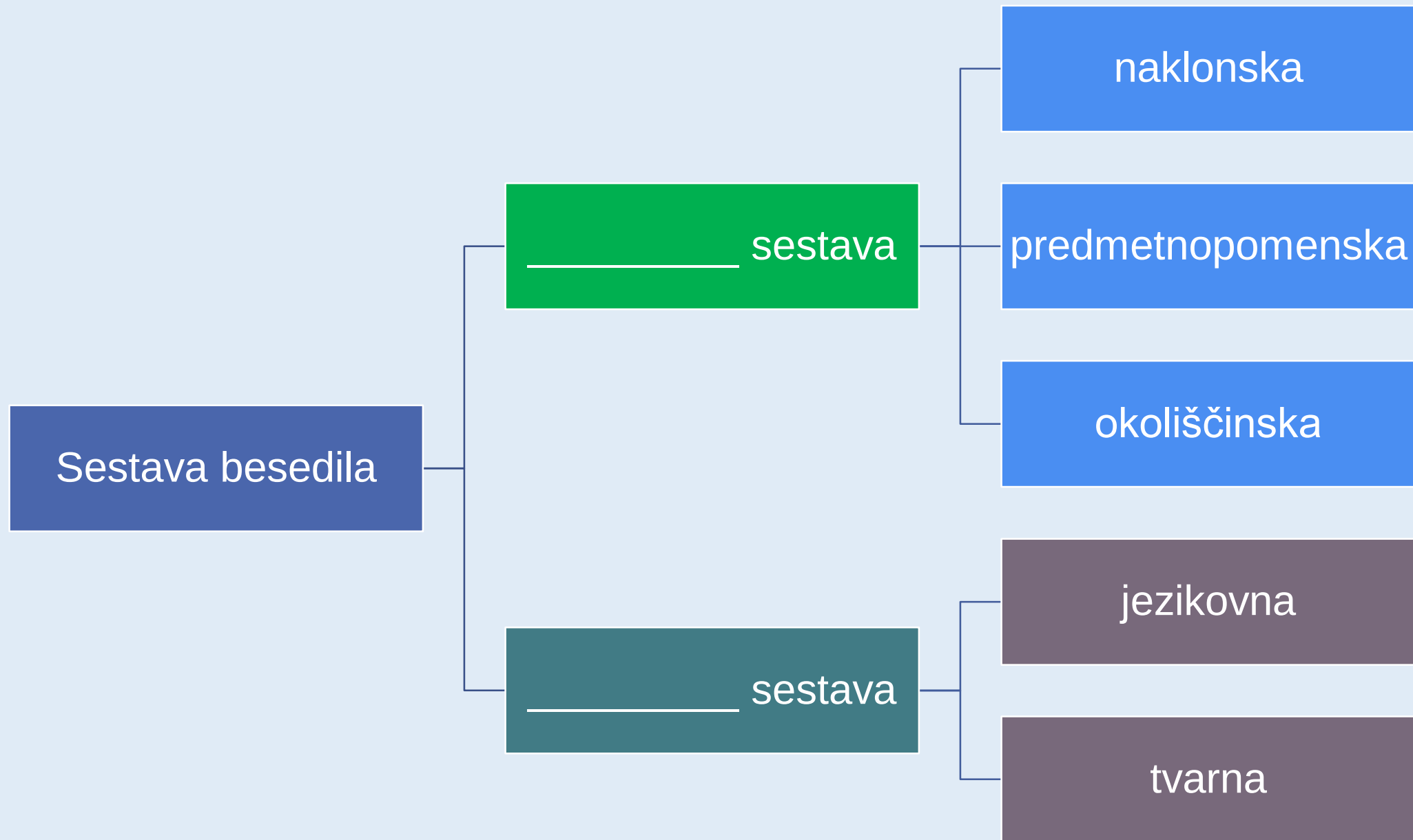
S čim?

o _____

_____?

3. IZ ČESA SESTOJI BESEDILO?

- Besedilo ima večplastno sestavo.
- Sestava besedila:
 - _____ (← sporočevalčev namen)
 - _____ (← tema in vsebina)
 - _____ (← okoliščine nastanka besedila)
 - _____ (← kod/jezik)
 - _____ (← prenosnik)

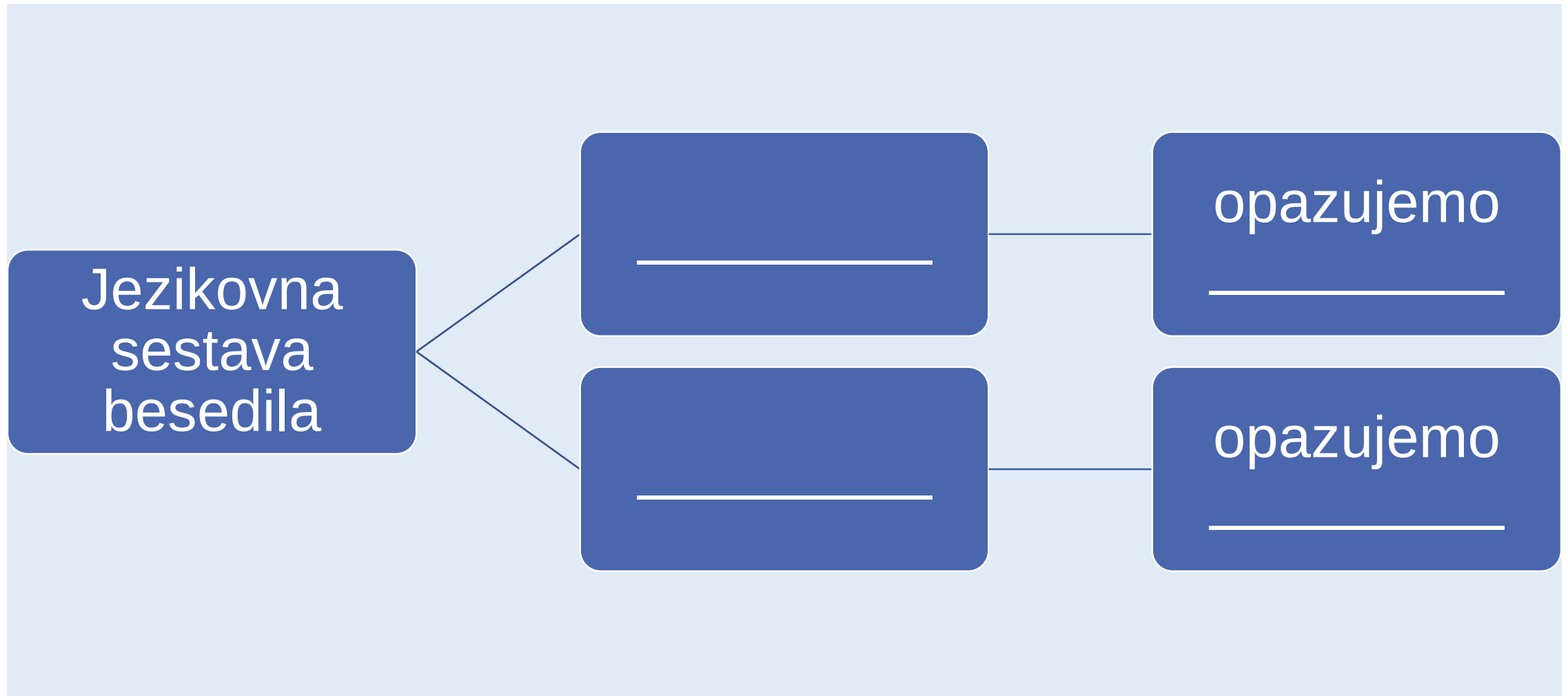
DOLOČANJE GLOBINSKE SESTAVE

- Določanje naklonske sestave = določanje sporočevalčevega _____.
- Določanje predmetnopomenske sestave = določanje _____.
- Določanje okoliščinske sestave = določanje okoliščin sporočanja, tj.:
 - _____ (npr. starosti, pokrajinskega izvora, družbene vloge, čustvenega stanja, čustvenega razmerja do naslovnika, družbenega razmerja do naslovnika ...),
 - _____ (npr. starosti, pokrajinskega izvira ...),
 - _____,
 - _____.

DOLOČANJE POVRŠINSKE SESTAVE

- Določanje _____ sestave besedila = določanje _____ sestave besedila.
- Določanje _____ sestave besedila = določanje _____ oz. _____ besedila.
- Besedilo je tvorjeno z _____ jezikom.
- Temeljna prvina besednega jezika je _____.
- Besede po slovničnih pravilih danega jezika povezujemo/skladamo v višje enote, tj. _____.

DVOJNOST JEZIKOVNE SESTAVE BESEDILA

- Ali je tole besedilo?

*aristotelkijebilučiteljaleksandravelikegajenamno
gavprašanjakisomujihpostavljajalidvorjaniodgovarj
alznevevpazakajvaspotemkraljplačuječesplohni
česarnevestegavprašaedenoddvorjanovkraljme
plačuje samozatistokarvemodgovoriaristotelčebi
meplačevaltudizatistočesarnevemcelanjegovaza
kladnicanebibiladovolj*

BESEDA (NPB 2, str. 2–47)

- Je temeljna prvina besednega jezika.
- Je _____ znamenje iz _____ ali _____.
- Ima:
 - _____,
 - dogovorjeno _____.

Tvarna stran besede je iz glasov oz. črk,

- ki jih ne smemo _____ (*mačka – tačka*),
- ki so v _____ (*mačka – amkač*),
- med katere ne smemo ničesar _____ in jih ne smemo _____ (*mačka – mačika – ačka*),
- ki jih _____ oz. pišemo _____ (*mač ka*).

Posebnosti

- _____ izrazi (*je videl, smejati se, ogledati si, biksati ga, ucvreti jo*)
- _____ izrazi (*nimam, nisem, nočem, zame*)

VLOGE BESED

- Z besedami nekaj poimenujemo, vendar ne z vsemi besedami istih stvari.
- *drevo, zelen, govoriti, za, pozimi, domov, ker, joj*
- S katerimi besedami poimenujemo predmetnost/svet okrog sebe?
→ _____ besede
- S katerimi besedami poimenujemo razmerje med prvinami predmetnosti?
→ _____ besede

VLOGE BESED

- *zanimiv – zelen*
- *lep – lesen*
- *velikanski – vodoraven*
- *objamem – obljubim*

NAKLONSKE BESEDE

- Z naklonskimi besedami poimenujemo _____, npr. razodevamo
- svoje _____ (*zanimiv, velikanski, lep*);
- svojo _____ (*obljubim, prisegam, zagotavljamo*);
- svoje _____ (*prosim, želim, svetujem*);
- svoje _____ (*oh, joj*).

VLOGE BESED

Zdaj me skrbi njegovo zdravje.

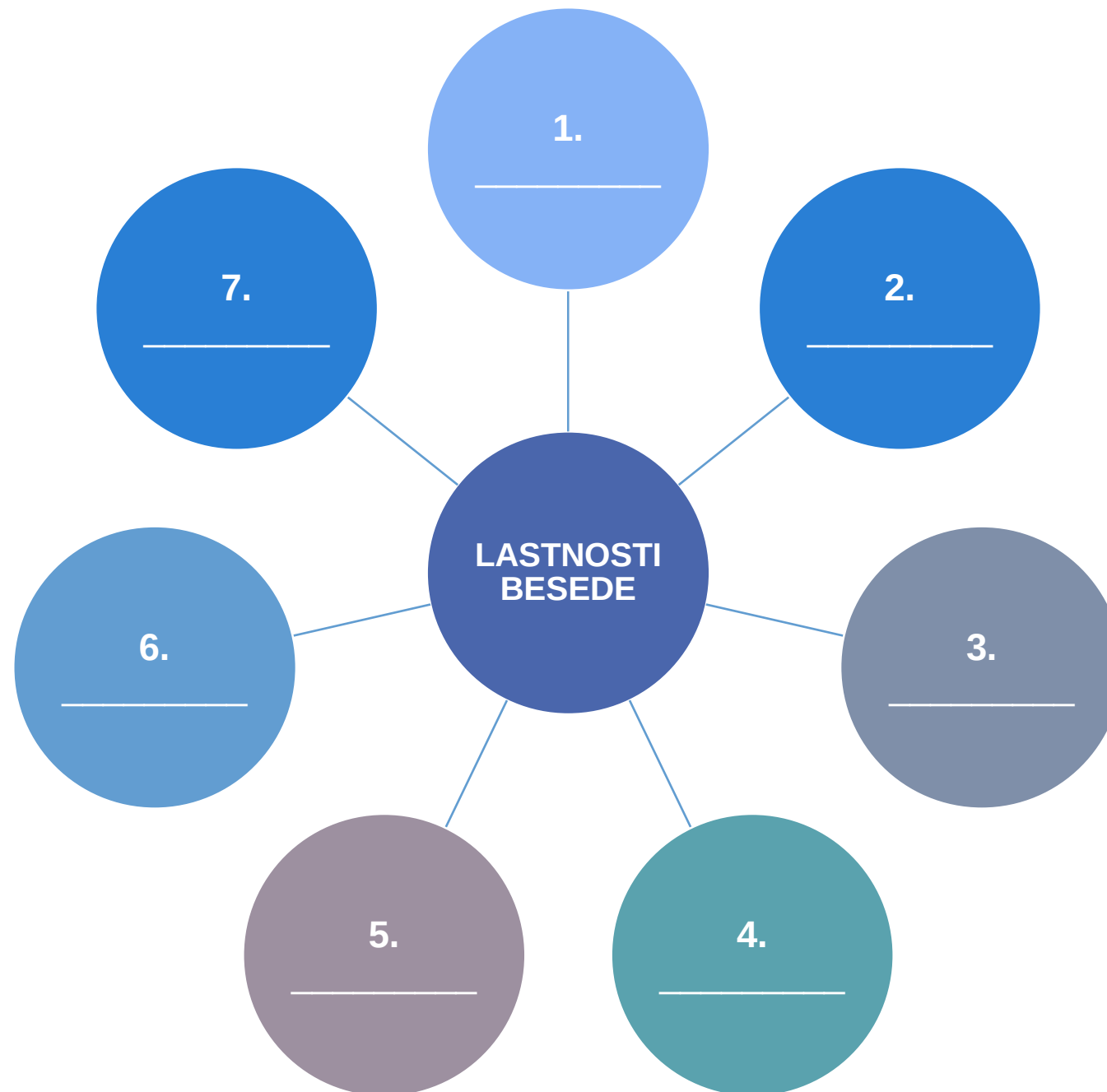
- Katera zgornja beseda je
 - predmetnopomenska?
 - slovnična?
 - naklonska?
- Kaj pa so besede *zdaj*, *me*, *njegov*?

VLOGE BESED

Zdaj me skrbi njegovo zdravje.

- Z besedami *zdaj*, *me*, *njegov* ne poimenujemo prvin predmetnosti, ampak le kažemo na okoliščine. To so _____ besede.
- S katero zgornjo besedo kažemo na
- čas sporočanja,
- enega od udeležencev sporočanja,
- osebo, ki ni udeleženec sporočanja?

Besede glede na
št. pomenov

```
graph TD; A[Besede glede na št. pomenov] --> B[enopomenke]; A --> C[večpomenke];
```

enopomenke

večpomenke

Enakoizraznici

Kaj pa sta besedi
trenirka in
trenirka?

popolni
enakoizraznici

*Juho je začinila z
baziliko.
Ogledali smo si baziliko.*

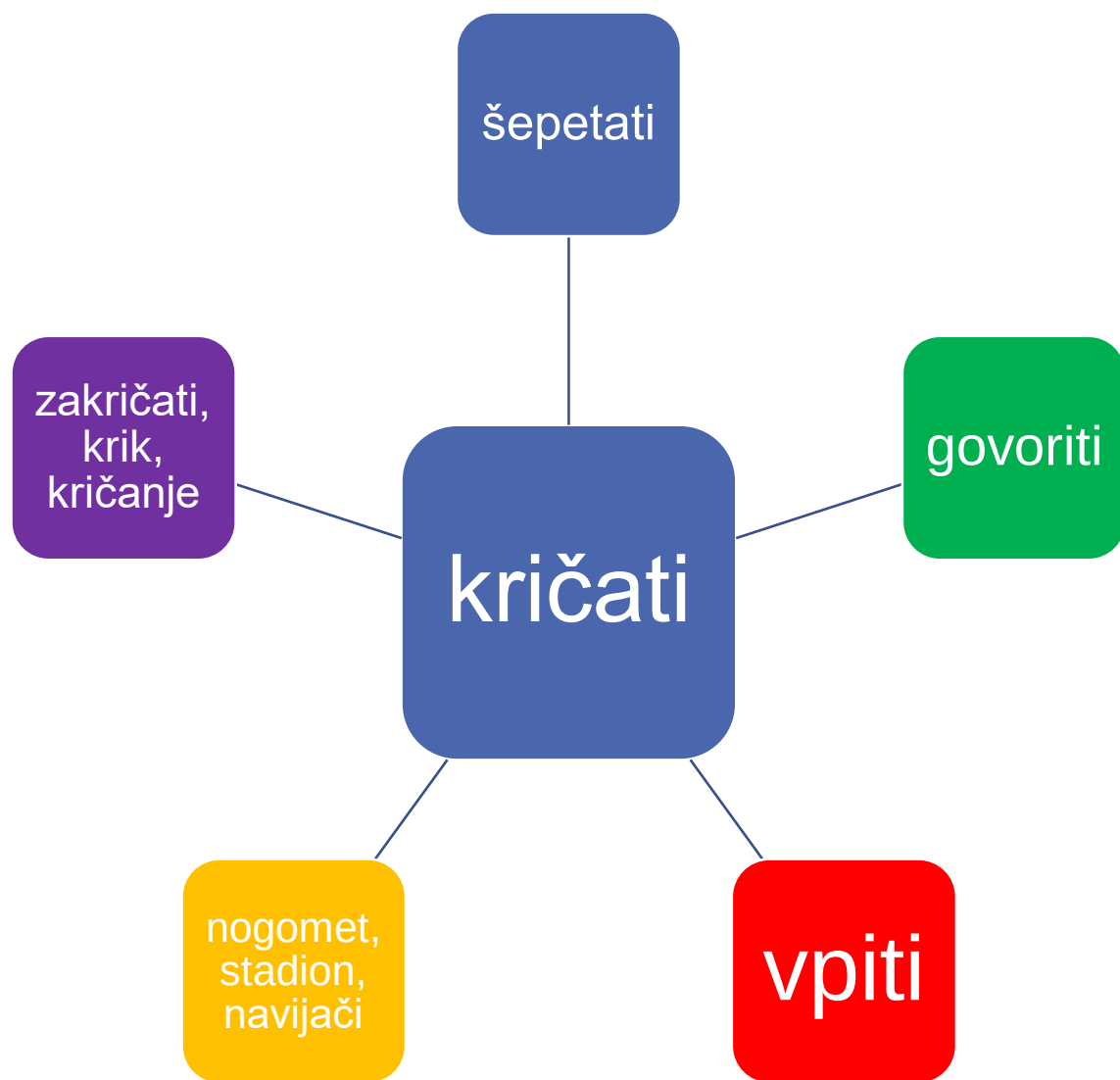
samo
enakoglasnici

trg, trk

samo
enakopisnici

*Dal je gol.
Bil je gol.*

BESEDE GLEDE NA POMENSKO RAZMERJE DO DRUGIH BESED

- **sopomenka**
- protipomenka
- **podpomenka**
- **nadpomenka**
- besede iste besedne družine
- **besede istega tematskega polja**

BESEDE GLEDE NA IZVOR

Domače besede so tiste, ki:

- izvirajo iz ide., praslov. ali zgodnje slovenščine, npr. *jež*;
- so nastale/nastajajo v novejšem času, npr. *ježevka*, *zgoščenka*;
- posnemajo naravne zvoke/glasove, npr. *čiv*.

Prevzete besede so tiste, ki:

- so prišle v slovenščino iz jezikov, s katerimi nismo povezani razvojno, ampak zemljepisno ali kulturno.
- *procent*, *emocije*, *koncentracija*, *natura* ...

Ponovite pravopisna pravila o zapisovanju prevzetih besed.

SLOGOVNA VREDNOST BESED

- **Slogovno nezaznamovane (nevtralne) besede:**

- le poimenujejo predmetnost;
- ne razodevajo sporočevalca;
- lahko uporabljamo v vseh besedilih (splošna raba).

- **Slogovno zaznamovane besede:**

- poimenujejo predmetnost IN
- razodevajo sporočevalca
 - njegovo (ne)naklonjenost do teme
 - pokrajinsko, generacijsko, interesno pripadnost
 - družbeno vlogo
 - strokovno področje ...
- lahko uporabljamo le v določenih besedilih, ne pa v vseh (omejena raba).

Vrste slogovno zaznamovanih besed

BESEDE GLEDE NA TVORJENOST

Netvorjenke/korenske besede

- miz-a

Tvorjenke

- miz-ica
- Nastanejo iz **skladenjske podstave** = pomensko splošna in slovnično zelo preprosta besedna zveza.
- Sestavljene so iz **besedotvorne podstave** in **obrazila**.
- Vrste tvorjenk so:
 - **izpeljanke** (*bolnik, mizica*)
 - **zloženke** (*zobozdravnik, predpasnik*)
 - **sestavljjenke** (*prababica, mednaslov*)
 - **sklopi** (*seveda, enaindvajset*)

OBLIKA/OBLIKOVNA STRAN BESEDE

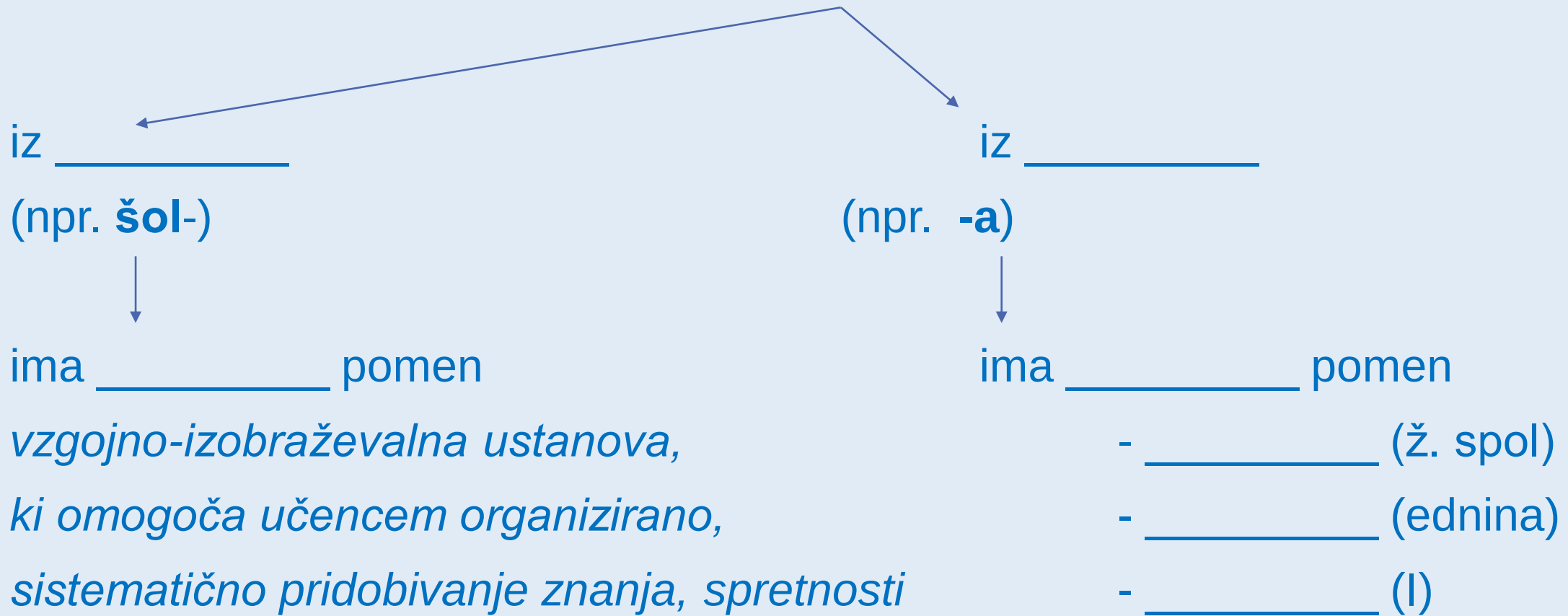
Opazujte obliko podčrtanih besed v povedi.

- V osnovni šoli mu je šlo dobro; ko pa je prišel v srednjo šolo, so se začele težave.

Kaj ste opazili pri besedi *šola* in kaj pri besedi *v*?

- Besede, ki se jim oblika spreminja, pregibamo → _____ besede (npr. *šola*, *osnovna*, *priiti*).
- Besede, ki se jim oblika ne spreminja → _____ besede (npr. *v*, *ko*, *pa*, *dobro*).

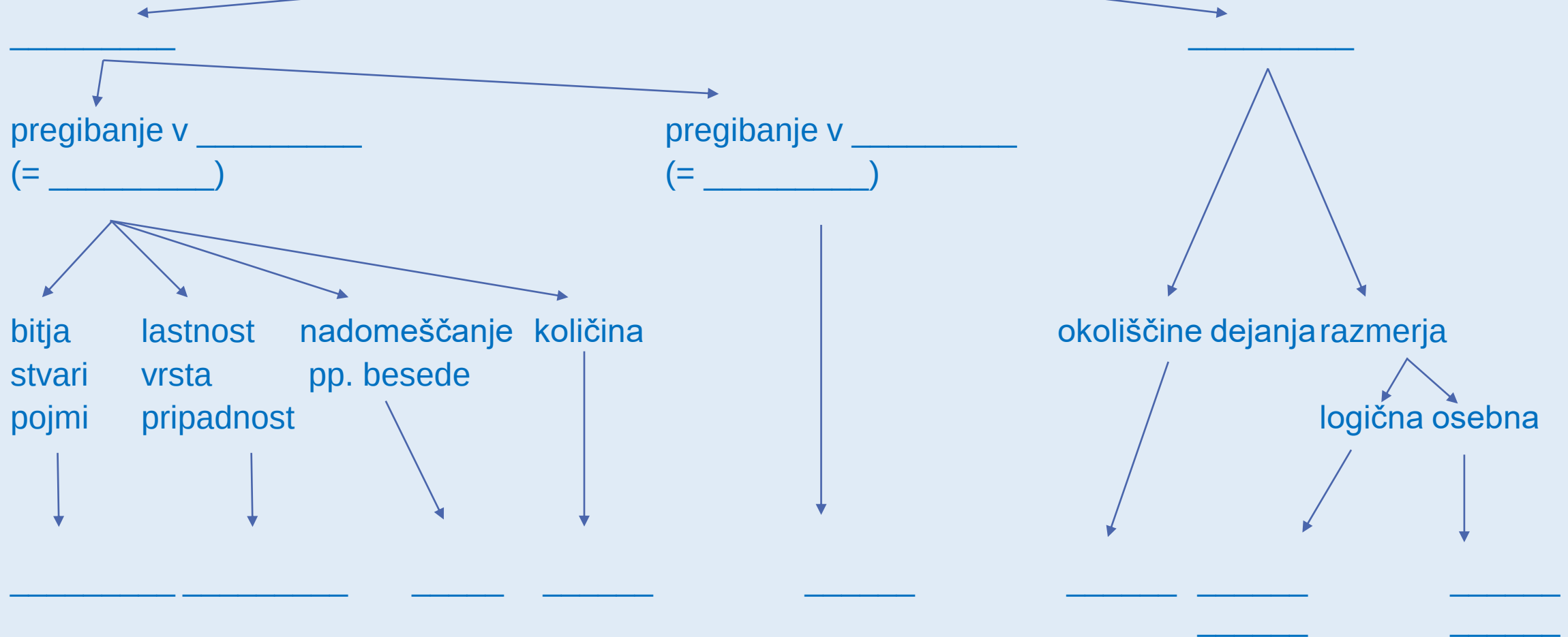
PREGIBNE BESEDE

Na podlagi **oblikovne** strani besed in njihove **poimenovalne** vloge/funkcije združujemo besede **v** _____.

BESEDNE VRSTE

(skupine besed, ki imajo skupne oblikovne značilnosti in enako poimenovalno vlogo)

BESEDNE VRSTE

po Jožetu Toporišiču (1976)

- samostalniška beseda
 - samostalnik
 - posamostaljeni pridevnik
 - samostalniški zaimsek
- pridevniška beseda
 - pridevnik
 - pridevniški zaimsek
 - števnik
- glagol
- prislov
- predlog
- veznik
- členek
- medmet

po Kozmi Ahačiču (2017)

- samostalnik
- pridevnik
- zaimsek
- števnik
- glagol
- prislov
- predlog
- veznik
- členek
- medmet

Besedam določite besedno vrsto.

- zjutraj
- še
- trije
- otrok
- juhu
- od
- smučam
- ko
- njegov
- zanimiv

- prislov
- členek
- števnik
- samostalnik
- medmet
- predlog
- glagol
- veznik
- zaimek
- pridevnik